

İçbütünlük Sorunu ve Modern Politik Ahlak

Halide Aral¹

*İyi insanların dürüstlüğe verdikleri değer
bilginlerin bilime verdikleri değerden
daha yüksektir.*

J.J.Rousseau

Abstract

This article is about the question of integrity in modern political ethics. It regards modern political practice as unethical and relates it to the change in political philosophy introduced by Machiavelli; the sensate civilization of the West in Sorokin's terms; and the prometheic culture which developed, as Schubart claims, with the Renaissance. Then, it argues that making integrity the central virtue in politics will contribute to the development of ethical political practice.

Key words: Integrity, political ethics, Machiavelli

Özet

Bu makale, modern politik ahlakın içbütünlük erdemini dışlamasını ve yozlaşmasını Machiavelli'nin faydacı politik felsefesine; Sorokin'in deyimiyile, Duyumcul üstkültüre ve Schubart'ın deyimiyile, Prometheuscu kültüre bağlar. Makalenin amacı, ilkeliliği ve dürüstlüğü politikanın jargonundan tümüyle çıkaran güç politikasının aksine, içbütünlük erdeminin politik ahlakın merkezine yerleştirilmesinin gereğini savunmaktır.

Anahtar sözcükler: İçbütünlük, politik ahlak, Machiavelli

1 Çankaya University, Faculty of Arts and Sciences, Department of English Language and Literature

Batı’da modern politik ahlakın oluşumu bir Rönesans insanı olan Machiavelli ile başlar. Machiavelli salt gerçekte olana bakarak politikanın işleyiş kurallarını ahlaki yükümlülüklerden ve erdem kaygısından bağımsız biçimde oluşturur. Olup-bitene bakarak vardığı sonuç, insanın çıkarlarını korumak adına ahlaki ilkelere uymadığı yönündedir. Bu yüzden tüm görüşlerini “insan kötüdür” öncülü üzerine oturtarak şüpheli bir yaklaşım geliştirir ve politika ile ahlaki birbirinden koparır. Machiavelli’den türeyen realpolitik ve güç politikası da ahlaki söylemi bütünüyle politikanın dışına çıkarır. Bu değişimin en vahim sonucu, telossuz bir dünyada içbütünlük erdeminin unutulması, dolayısıyla insan ilişkilerinde temelini oluşturan adalet ve güven duygusunun yok edilmesidir. Bu yazının amacı da Machiavelli’yi tarihsel konumu içinde görerek, içbütünlüğün politik ahlakın olmazsa olmazı olduğunu ve daha iyi bir dünyanın, ancak bu erdemle uygulanabileceğini savunmaktır.

İçbütünlüğün politik yaşamdaki merkezi konumunu ve gereğini anlamak için kavramın psikolojideki tanımını hatırlamak ve ahlak felsefesindeki anlamına daha yakından bakmak yararlı olabilir. Günlük dilde, dürüstlük, doğruluk, ilkelilik, tutarlılık vs. gibi sözcüklerle ifade edilen içbütünlük, Robert Grudin’e göre her anın sorumluluğunu almak ve psikolojik ve etik bütünlüğe sahip olmaktır. Grudin içbütünlüğü olan insanı şöyle tanımlar:” İçbütünlüğü olan kişi şu anı, kendi yasalarına göre işler görünen tahmin edilemez ve hantal bir şekilden çok, bellekten istenilen bir geleceğe çekilmiş bir çizgideki bir nokta olarak gören, sürekliliği olan kişidir.” (Grudin,1988, ss.57-58) Burada sözü edilen süreklilik hem kendi içinde tutarlı olmak hem de bir amaca yönelik olmakla, felsefi anlamda bir telosla ilgilidir. İçbütünlüğü olan kişi ne istediğini, kendisi için neyin doğru olduğunu bilen ve bu doğruyu yapmanın sorumluluğunu alan insandır. İnsanın kendine dürüst olması, kendisi için doğru olanı yapması –ki, bunun basit bir bencillikle ilgisi yoktur- ve hakikate bağlılığı bir erdem olarak görmesi içbütünlüğün gerekleridir. Jungcu psikiyatrist John Beebe de içbütünlüğü kişiliğin bütünlüğü olarak tanımlar ve içbütünlüğün holistik niteliğini vurgular: “İçbütünlük bütünün tüm parçalarının uyumlu ve birbirine bağımlı olduğuna ilişkin ekolojik bir duyguyu, her hangi bir durumun bütünlüğüne ilişkin duyumsanan bir anlamı ima eder. Bu ekolojik bilinç içbütünlüğe, iç kendiliği dış olasılıklara bağlarken ahlaksal güç sağlar.”(Beebe,1995, s.32). Sözü edilen ekolojik bilincin ahlaksal güç sağlama özelliği oldukça önemlidir; çünkü içbütünlük kişinin kendisiyle ilişkisini olduğu kadar, dış dünyayla ve başkalarıyla ilişkisini de kapsar. Yani, ahlaksal bir tutum olan içbütünlük, benlik başkalarıyla ilişkimizde olduğu için, yalnızca kendimizle ilişkimizde değil, başkalarıyla ilişkimizde de sınırdır. Yalnızca kendi davranışlarımızın sorumluluğunu almak değildir, başkalarına karşı sorumluluğumuzun da bilincinde olmaktır. Bu nedenle, içbütünlüğün varlığı ya da yokluğu hem özel hem politik ilişkilerde önem taşır. Bu erdem sayesinde tutarlılığımız açığa çıkar, güvenilir oluruz ve hem kendimize hem başkalarına karşı içtenlikle adil davranabiliriz.

Kavramın ahlak felsefesindeki tanımına baktığımızda politik ahlak açısından önemini daha açık görebiliriz. Alasdair MacIntyre ahlaki failin niteliklerini açıklarken içbütünlük ve tutarlılığı diğer bütün erdemlerin olmazsa olmazı olarak kabul eder. Özetle söylesek, her toplumda kişinin yerleşik standartları eleştirel düşünebileceği, sorgulayabileceği bir çevre olmalıdır. Bu sorgulamanın yapılabilmesinin önkoşulu, bireylerin ait olduğu toplumun ortak bir iyi insan olmak anlayışını az çok paylaşmasıdır ve iyi insan olmak anlayışı, kişilerin rollerinden bağımsız olarak sahip oldukları ya da olmadıkları niteliklere odaklanır. Bireylerin yerleşik rollerin dışına çıkabilme ve onlarla bağını yeniden gözden geçirme güçlerinin olması ya da olmamasında örneklenen bu niteliklerse erdemdir. Erdemler değişebilirler; ancak, bütün erdemlerin özünü oluşturan iki erdem içbütünlük ve tutarlılıktır. MacIntyre'a göre:

İçbütünlüğü olmak, bir sosyal bağlamda bir tür insan olurken, başka bağlamlarda çok başka türlü olmayı reddetmek ve kendini artık öyle olamayacak biçimde eğitmiş olmaktır. İçbütünlük insanın oynamasının istenebileceği rollere uyarlanabilirliğine esnek olmayan sınırlar koymuş olmasıdır. (MacIntyre, 2006, 192).

İçbütünlükle yakın ve tamamlayıcı nitelikte ilişkisi olan tutarlılık erdemiyse:"ona sahip olanlardan, uzun süreli olarak aynı iyilerin peşinden gitmelerini, değişen toplumsal bağlamların gereklerinin, onları taahhütlerinden alıkoymasına izin vermemelerini ister."(MacIntyre, 2006, s.192-3). Birbirini tamamlayan bu iki erdem varlığı ve uygulaması bireyleri içinde yaşadıkları toplumsal değerlere ve politik uygulamalara karşı eleştirel hale getirebilir ve ilkeli, güvenilir, hesap verme duygusu taşıyan ve uzlaşmacı olmayan insanları var edebilir.

Batı düşüncesine baktığımızda ahlaki yükümlülük esasına dayalı ve başkalarına hesap verme kaygısı taşıyan politika kaygısının ilk darbeyi Rönesans döneminde yediğini söyleyebiliriz. İnsanın mutluluğunun gerçekleşmesini hedefleyen politika, bu değişim ve geçiş döneminde, Orta Çağın teokratik yapısından koparak teolojiden ve metafizikten bağımsız bir etkinlik alanı haline gelir. Ancak, politikanın sekülerleşmesi kendi içinde bir sorun değildir; çünkü politika dinsel olmadan da ahlaki olabilir, tıpkı iyi insan idealini esas alan Aristo'da olduğu gibi. Sorun, Machiavelli'nin düşünceleriyle birlikte politik ahlakın bozulması yani ilkesizliğin, hilenin meşrulaşması, çıkarların ahlaki ölçütlerin yerini almasıdır. O dönemde yaşanan kültürel ve zihinsel değişimi daha iyi anlamak için Pitirim A.Sorokin'in sosyolojik analizine bakmak aydınlatıcı olabilir. Sorokin'e göre bu dönem, Duyumcul üstsistem* tüm Avrupa'da hakim olduğu dönemdir:

* Pitirim A. Sorokin'in tarih kuramına göre, uygarlıkların farklı kültürel aşamalarından biri olan Duyumcul üstkültür (bütün bir uygarlık içinde birlikte varolan iki ya da daha fazla kültür sistemi) duyumsal olanı tek gerçeklik olarak kabul eden, maddeci ve dünyevi bir dünya görüşünün adıdır.

Duyumcul, faydacı, hazcı, görelî insan yapısı hukuk ve ahlak Orta Çağların Düşünsel, koşulsuz..., Tanrı'nın vahyiyle açıkladığı hukuk ve ahlakın yerini almıştır. Maddî değer, servet, fizik rahatlık, zevk, erk, ün ve tanınmışlık..., modern Duyumcul insanın uğrunda dövüştüğü ve mücadele ettiği esas değerler olmuşlardır. (Sorokin, 2008, s.241).

Bu tarihsel değişim süreci göz önüne alındığında Machiavelli'nin iktidarın ele geçirilmesi ve korunması için her yolu meşru sayması çok anlaşılır görünür. *Prens* adlı kitabının 18. bölümünde Machiavelli kurnazlıktansa, ilkelere bağlı kalmanın ve içbütünlüklü yaşamının ne kadar övgüye değer olduğunu söyler. Ancak, bu durumun uygulamada başarı getirmediğini, hilenin ve aldatmanın iktidarı ele geçirme ve korumada daha emin bir yol olduğunu öne sürer ve ekler:

Demek ki, bir prensin yukarda belirtilen niteliklerin tümüne sahip olması gerekli değildir, ama bunlara sahipmiş gibi görünmesi gerekir. Dahası bunlara sahip olmak ve sürekli olarak uymak zararlıdır derim; ama sahipmiş gibi görünmek yararlıdır: başşlayıcı, sözünün eri, insancıl, dürüst, dindar görünmek ve olmak gibi; ama aklını öyle ayarlamalısın ki, gerektiğinde tersine dönmeyi bilmelisin. (Machiavelli,1999, s.143)

Machiavelli burada, içbütünlüğü faydacı bir mantıkla koşullu hale getirerek, içbütünlüğün doğasına aykırı bir tutum önerir. Bu mantığı benimsemek, içbütünlük kaygısını yok etmek demektir; çünkü içbütünlük, çıkar ve çıkara dayalı hazların tersine, kendi çıkarlarını tehlikeye atmak pahasına doğruyu yapmanın, hakikate bağlı kalmanın getirdiği hoşnutluğa dayalıdır ve hesapçılığı ve kurnazlığı bütünüyle dışlar.

Batı kültüründe ilk kez Machiavelli'nin dile getirdiği faydacı ve sonuççu politik ahlakın gelişimini destekleyen bir diğer etken de Walter Schubart'ın deyiimiyle kahraman ya da Prometheus idealidir. Sorokin'in anlatımıyla Schubart'a göre Rönesans döneminde Gotik-Uyumlu prototipten Kahraman-Prometheuscu prototipe bir geçiş yaşanır ve Kahraman insan:"Benlik güvenciyle, benlik gururuyla ve erk tutkusuyla doludur. Dünyaya bir köleye bakar gibi bakar; ona efendilik etmek (egemen olmak) ve onu kendi planlarına göre kalıplamak ister." (Sorokin,2008, s.159). Temel kaygısı her şey üzerinde iktidar olan Kahraman prototipinin amaçları, hiç kuşkusuz yeni politik ahlakın doğasını da belirler. *Prens*'de anlatıldığı gibi, yeni politik ahlakın hedefi iktidardır. Amaç yalnızca iktidar olduğundaysa, içbütünlük doğal olarak zarar görecektir; çünkü içbütünlük benliğin büyütülmesinden, ben-merkezcilikten çok, başkalarının varlığını, haklarını tanımayı ve onlara karşı sorumluluğu gerektirir. Oysa Kahramanın tüm derdi kendi benliğini egemen kılmaktır ve bu anlamda faşizme ve totalitarizme giden kapıyı kolayca açar.

İçbütünlüğün doğasındaki ilkelilik çoğu insan tarafından, içbütünlüğün politik uygulamada başarısızlıkla sonuçlanabilecek naif ya da idealist bir tutum gibi algılanmasına neden olabilir. Ancak, içbütünlük, bir sorumluluk ve ihtiyat tutumudur ve uygulamada

doğru, adil, gerçekçi davranışı ifade eder. Buna açıklık getirebilmek için Ruth W. Grant'ın Rousseau üzerine incelemesine değinmekte yarar vardır. Grant, ikiyüzlülük ve içbütünlüğün politikada yerini tartışırken, doğru ve güzel bir kavramsallaştırmayla, birbirine zıt iki tip çizer: Ahlakçı ve ılımlı. Bu tiplerin olumlu ve olumsuz biçimleri arasında bir ayrım yapar. Olumlu verziyonların övgüye değer ortak özellikleri; kendi çıkarlarını gözetmemeleri, özerk olabilmeleri, adaleti ve doğruyu yapmayı çıkarlarından üstün tutmaları ve tarafsız ve bağışlayıcı olabilmeleridir. Ancak, her iki yaklaşımın içbütünlük anlayışı farklıdır. İlimli için:

İçbütünlük, birbiriyle yarışan unsurların [ahlaki taleplerin] dengeli bir bütünleşmesi olarak düşünüldüğünde, kendi ifadesini ilimlilik, hoşgörü ve bağışlayıcılıkta bulur ve dünya işlerine aktif bir katılım tarafından tehdit edilmez. (Grant, 1997, s.97)

Ancak bu tipin sakıncası, göz yumma ile sonuçlanabilecek bir gönül rahatlığı ve dengeli ilimlilik anlayışı nedeniyle kötülüğe karşı kesin bir itirazın olmayışıdır.

Ahlakçı yaklaşımın içbütünlük anlayışı ise Rousseau'dan yola çıkar:

Rousseau'nun modeli daima ilkeli ve adalete ve hakikate bağlılığı hiçbir kişisel çıkar tarafından saptırılmayan, inançlarından aldığı cesaretle özgür bir bireydir. Gerçek ahlakçı, insanın ahlaki olasılıklarına ilişkin en yüksek beklentilerin yanı sıra, en yüksek etik standartları korumakta ısrar eden insandır. Onun içbütünlüğü ahlaki birlik, ahlaki sadelik, ya da ahlaki saflık anlamında nitelenebilir. Bu belli içbütünlük anlayışı Rousseau'nun insanın aslında iyi olduğu önermesinden kaynaklanır...Rousseau, insanı doğal olarak iyi tasavvur ettiği için, içbütünlüğü saflık ve yozlaşmazlık olarak tasavvur eder. (Grant,1997, s.95-96).

Ve Grant'ın ifadesiyle, içbütünlüğü olan kişi Rousseau için "tam doğruluğu" "toplumun pratik ve değerlerine" tercih eden ve "kötülükle erdemin ortayoluna ilgi duymayan kişidir."(Grant,1997, s.170) Saflık üzerindeki vurgusuna rağmen, yazara göre, Rousseau sanıldığı gibi katı ahlakçı değildir. Onun saflıktan kast ettiği önceden belirlenmiş kurallara kesin itaat anlamına gelmez ve içbütünlüklü politika anlayışı ihtiyatlı ilimlilik üzerine kuruludur; adölesan değil, olgun idealizmdir ve yozlaşmamak için toplumsal yaşamdan çekilmeyi, modern yaşamı reddetmeyi, insanlardan kaçmayı savunmaz. Tersine içbütünlük toplumsal yaşamın iyileşmesine katkıda bulunmayı, yozlaşma tehlikesine karşı uyanık olmayı ve direnişi gerektirir.

Rousseau'yu hatırladıktan sonra politika ve ahlakı bağımsız gibi algılamamızın bir aldatmaca olduğunu, içbütünlüğün de bu iki alanın ilişkisinin temel dayanağı olduğunu söyleyebiliriz. İçbütünlüklü politika, gerçekten ya da pratik yaşamdan kopukluk değildir. Bu erdemin özü çıkarları bir yana bırakıp, kişisel eylemde kendimizi, politik eylemde başkalarını kandırmadan doğru olanı yapmaktır. Doğru olanı yapmanın, birbiriyle sıkı bir bağ içinde olan iki gerekçesi vardır: adaleti yerine getirerek ilişkilerde güveni

sağlamak ve bütüne karşı sorumluluk, yani ahlaki bir varlık olan insanın kendisi kadar başkalarını da düşünmesi. İçbütünlüklü olmadan, Aristo'nun ifadesiyle "bir başka kişinin yararına olan güvence altına aldığı için bir başkasının iyisi olarak kabul edilen tek erdem" (Aristotle, s.174) olan adaleti mümkün kılamayız. Yani, ilkeli ve tutarlı olmadan adil olunamaz. Bu nedenle, yalnızca içbütünlüğü olan insanlar adaleti gözetirler; bu erdemden nasibini almayanlarsa yalnızca kendi çıkarlarının peşindedirler ve onlar için her yol meşrudur.

Adil olma kaygısı ya da bir başka deyişle, başkasının iyisini de gözetme bütüne karşı sorumlulukla iç içedir. Politik düzlemde bütün, bir toplum, başka toplumlar ya da insanlığın kendisi, hatta maddi dünya ve evren bile olabilir. İnsan, başkalarıyla varolabilen bir varlık olması nedeniyle, bu bütüne karşı sorumludur ve bütünün mutluluğunu hedefleyen politika, içbütünlüğü ahlakının merkezine almadan amacına ulaşamaz. Ancak, Prometheuscu Batı kültürü ve bu kültürü benimseyen diğer kültürler, bu holistik yaklaşımı reddeder; çünkü Rönesanstan beri Tanrısız bir evrende, kendisini kaderinin efendisi gibi gören, bireyci modern insan, davranışlarının başkaları için sonuçlarını düşünmez. O kendisiyle sınırlıdır. Kendi imgesinde sıkışıp kalan, tarihin çarkını bozan narkissostur. Schubart Yuhannacı insanı tanımlarken Batı kültürünün sıkıntısını çok doğru biçimde belirler:

İnsanlığı, üstün-insanın bireyciliğinden de kütlelerin alt-insanının ortaklaşacılığından da, ancak yeni dayanışmanın taşıyıcısı olarak Rus Tüm-İnsanı kurtarabilir. Rönesans'ın ülküsü olan özerk bireye karşılık, o, Tanrı ve evrenle organik olarak bağlı ruhu ortaya koymaktadır; insanların zorla birleştirilmelerine karşı, o, özgür ruhların kendiliğinden, karşılıklı olarak birbirini seven birliğini ortaya çıkarmaktadır.(Sorokin, 2008,s.172).

Aristo'nun dediği gibi insan için en üstün iyiyi ve "ahlaken iyi ve adil davranış örneklerini" araştıran politikanın amacı mutluluktur ve mutluluk anlayışı değişir. Machiavelli'den beri, giderek şiddetlenen bir çığlıkla mutluluğun çıkara, güce bağlı olduğu düşünülüyor. Ancak varılan nokta, ahlakla bağını koparmış politikanın insanlığın yararına olmadığını gösterdi. Sorokin yirminci yüzyılı "yeni bir kültüre felaketli bir geçiş" (Sorokin, 2008, s.26) olarak niteliyor. Bu geçiş süreci, ne yazık ki, yirmibirinci yüzyıla da devroldu. Nietzsche tüm değerleri yeniden değerlendirmemiz gerektiğini söylemişti. Postmodern dönemse yapıları bozmakla yetindi ve bu süreç içinde bireyler de, toplumlar da içbütünlük tutumunu koruyamadılar.

Politika bu bozulmadan nasıl kurtulabilir ve genele yayılan bir mutluluk ve barış nasıl sağlanabilir diye düşünürken, politikanın metafizikten bağımsız bir alan olmadığına idrak edilmesi bir çözüm olarak beliriyor. İster Aristo'nun iyi insan ideali ister Tanrı'ya hesap verme duygusuyla olsun, politikanın ahlakla bağının yeniden kurulması bir zorunluluktur ve yalnızca, bireyler bir bütüne (bir topluma, insanlığa, evrene) dahil

olduklarını, o bütüne araç muamelesi yapılmaması gerektiğini ve ona karşı ahlaki hesap verme durumunda olduklarını kavradığında, kişisel ve politik olan birleştirilerek sağlıklı bir politik ahlak yaratılabilir. Ama bu bilincin oluşması için ilk adım, insanların ahlaki birer varlık olduklarını kavramaları ve içbütünlüklerini kazanmalarıdır.

Kaynakça:

- Aristotle. (1976). *Ethics*. Trans. J.A.K. Thomson. London:Penguin Books.
- Beebe, John. (1995). *Integrity in Depth*. New York: Texas A&M University Press.
- Grant, Ruth W. (1997). *Hypocrisy and Integrity:Machiavelli,Rousseau, and the Ethics of Politics*.Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Grudin, Robert. (1988). *Time and the Art of Living*. New York:Ticknor&Fields.
- Machiavelli, Niccolo. (1999) *Prens*. Çev. Rekin Teksoy. İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd.Şti.
- Macintyre, Alasdair. (2006). *Ethics and Politics:Selected Essays,vol.2*.Cambridge:Cambridge University Press.
- Sorokin, A. Pitirim. (2008) *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*.Çev.Mete Tunçay. İstanbul: Salyangoz yayımları.